

Energetické dane

M. Hranaiová: Energy Taxes. Život. Prostr., Vol. 38, No. 5, 262 – 264, 2004.

Energy taxes represent excise taxes that are charged to the price of energy. A profit from these taxes is not directed to environmental funds, but to the state budget. It is expected that the consequence of their introduction will be a reduction of power consumption as well as harmful emissions into the air. If the yield of these taxes is used for reduction of income taxes and reimbursement of a part of the costs that entrepreneurs have with labour (payments to funds), the new conditions will be created for growth of employment. Such redirection of tax load from manpower and capital to the environment is a basis of the present „green“ tax reforms in developed countries.

Energetické dane predstavujú spotrebné dane, ktorými sú zaťažené ceny energetických surovín. Výnos týchto daní nesmeruje do účelových environmentálnych fondov, ale do štátneho rozpočtu. V dôsledku ich zavedenia sa očakáva zníženie spotreby energie, a tým i škodlivých emisií do ovzdušia. Ak výnos z týchto daní použije štát na zníženie daní z príjmu a na úhradu časti nákladov, ktoré majú v súvislosti s pracovnou silou podnikatelia (povinné odvody do fondov), vytvorí sa podmienky na rast zamestnanosti v krajine. Takéto presmerovanie daňového zaťaženia od pracovnej sily a kapitálu smerom k životnému prostrediu tvorí podstatu súčasných „zelených“ daňových reforiem vo vyspelých krajinách.

V environmentálnej politike SR, ale aj iných krajín, zohrávajú v rámci nepriamych nástrojov riadenia významnú úlohu environmentálne poplatky. Sú spojené s využívaním rôznych verejnoprospešných služieb, napríklad s odvádzaním a čistením odpadových vôd, odvozom a uskladňovaním odpadu. Inú skupinu predstavujú emisné poplatky, ktoré súvisia so znečisťovaním a znehodnocovaním jednotlivých zložiek životného prostredia, najmä výrobnou činnosťou. Ich výška závisí od množstva a druhu vypúšťaných emisií, mala by korešpondovať s výškou nákladov na odstránenie spôsobených škôd a udržanie primeranej kvality životného prostredia. Emisné poplatky, ak sú dostatočne vysoké, môžu viesť výrobcov k snahe o využívanie environmentálne najšetrnejších technológií. Tieto poplatky smerujú do štátnych fondov environmentálneho charakteru a používajú sa výlučne na zveľaďovanie jednotlivých zložiek životného prostredia.

Okrem poplatkov využíva sústava ekonomických nástrojov environmentálnej politiky SR i dane, a to dane z príjmu, spotrebné dane, dane z majetku a cestné dane. Nie je naším cieľom charakterizovať všetky nástroje environmentálnej politiky, ide nám len o tie, ktoré súvisia so zavedením spotrebnej energetickej dane, o ktorej sa u nás v poslednom období čoraz viac hovorí, najmä v súvislosti so vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie. Pokúsime sa objasniť ich miesto a význam v rámci existujúcej sústavy environmentálnych poplatkov a daní.

Environmentálne orientované dane

Environmentálne dane, na rozdiel od poplatkov zámerne vytvorených pre potrebu ochrany životného prostredia, sú v jednotlivých krajinách súčasťou existujúcej daňovej sústavy. Vystupujú najmä ako spotrebné dane obsiahnuté v cenách tovarov. Cena výrobcu bez sprostredkujúcich obchodných článkov má nasledujúcu štruktúru:

$$\text{cena} = \text{náklady} + \text{zisk} + \text{spotrebná daň} \\ + \text{daň z pridanej hodnoty}$$

Výška spotrebnej dane nepredstavuje iba určité percento zo základu na výpočet dane, ako je to pri dani z pridanej hodnoty. Je stanovená pevnou sumou viažucou sa na jednotku produkcie, napr. 527 Sk za tonu.

Nie všetky tovary majú v štruktúre ceny obsiahnutú aj spotrebnú daň. S touto daňou sa stretávame pri tých tovaroch, ktorých spotrebu, a potom aj výrobu by

bolo vhodné znížiť, najčastejšie z dôvodu negatívnych dôsledkov ich spotreby na zdravie obyvateľov alebo na životné prostredie. Environmentálna spotrebná daň tým, že zdražuje tovar, môže viesť k nižšej spotrebe výrobku, ktorý poškodzuje životné prostredie buď jeho výrobou, používaním, skladovaním, alebo aj likvidáciou. Môže viesť spotrebiteľov ku kúpe výrobku substitútu, ktorý je šetrnejší k určitým zložkám životného prostredia. V Slovenskej republike je environmentálna spotrebná daň obsiahnutá v cenách niektorých minerálnych olejov.

Environmentálne orientovaná spotrebná daň plynie do štátneho rozpočtu krajiny. Tým popri environmentálnej zohráva aj fiškálnu funkciu. Časť príjmu, ktorú takáto daň v štátnom rozpočte vytvorí, sa nemusí späť použiť na ochranu životného prostredia, ako je to pri environmentálnych poplatkoch, ale na plnenie akéhokoľvek iného cieľa spoločnosti.

Podstatný rozdiel medzi environmentálnymi poplatkami a environmentálnymi daňami vidíme v smerovaní a cieľoch, na aké sa používajú výnosy z poplatkov a daní. V sústave riadenia majú nezastupiteľné miesto poplatky aj dane, nakoľko k environmentálne vhodnému správaniu producentov emisií môžu viesť emisné poplatky, kým spotrebiteľia sú usmerňovaní najmä prostredníctvom spotrebných daní.

Podstata energetickej dane

V súvislosti s vyčerpávaním zdrojov energie i množstvom negatívnych účinkov pri tvorbe, premene a využití energie (napríklad vznik skleníkového efektu) začali v niektorých vyspelých krajinách rozširovať sústavu environmentálnych nástrojov o energeticke dane. Najpopulárnejšou z nich je daň viažuca sa na tvorbu oxidu uhličitého, známa aj ako *uhlíková daň*.

Ak by základom na výpočet výšky energetickej dane viažucej sa k energetickým procesom boli vzniknuté emisie, efekt by sa prejavil znížením záťaže životného prostredia. V prípade, že by výška dane nesúvisela s množstvom emisií, ale s množstvom spotrebovanej energie, môže dôjsť k obmedzeniu spotreby energie, a v konečnom dôsledku aj k zníženiu celkového množstva emisií.

V diskusii, ktorá sprevádza proces zavádzania energetickej dane, sa okrem daňového základu, a to buď v podobe emisií, alebo množstva spotrebovanej energie, vynáral aj problém zdaňovania primárnych alebo sekundárnych energií. Objavil sa aj návrh na zdaňovanie zdrojov energie použitých na neenergetické účely, napríklad na výrobu plastov, keďže aj tie v určitom štádiu existencie znehodnocujú životné prostredie.

Záveru diskusie, ale i prax vyspelých krajín sa čoraz viac blíži k názoru o potrebe zdaňovania nie emi-

sií, ale spotrebovanej energie, presnejšie zdaňovania množstva použitého zdroja energie. Pri tejto voľbe sa vychádza z predpokladu, že existuje pomerne stabilný vzťah priamej úmery medzi emisiami a použitým množstvom zdroja na výrobu energie.

Prednosťou zdaňovania zdrojov energie je vytváranie tlaku na ich substitúciu menej škodlivými vstupmi, a tým vytvorenie environmentálne priaznivejšej štruktúry využívaných zdrojov. Preto musí byť energetická daň obsiahnutá vo všetkých zdrojoch energie, ktoré poškodzujú životné prostredie. Zmenu štruktúry zdrojov bude zrejme sprevádzať aj ich efektívnejšie využitie. Výsledkom oboch procesov bude redukcia emisií na rôznych stupňoch výroby a využívania energie.

Ďalšou prednosťou zdaňovania energetických vstupov je skutočnosť, že na tento účel možno využiť spotrebnú daň obsiahnutú v cene energetického zdroja. Zdaňovaním množstva použitého energetického zdroja sa obchádza problém monitorovania emisií, ktoré sú pri výrobe energie značne rozptýlené.

Výška energetickej dane

Účinnosť energetickej dane do značnej miery závisí od jej výšky. Len citeľne zvýšená cena energetických zdrojov v dôsledku vysokej energetickej dane bude viesť k ich substitúcii, k zníženiu spotreby energie a v konečnom dôsledku i k zníženiu množstva produkovaných emisií do ovzdušia.

Na druhej strane, vysokú spotrebnú daň popri úspešnom plnení environmentálneho cieľa môžu sprevádzať aj neželateľné ekonomické účinky v podobe spomaleného ekonomického rastu, najmä ak sú v odvetvovej štruktúre významne zastúpené výroby s vysokou energetickou náročnosťou. Preto je v záujme dosiahnutia environmentálnych i ekonomických cieľov zároveň potrebné použiť pri zavádzaní environmentálnej dane nižšie sadzby a len postupne ich zvyšovať.

Aktualizácia daňových sadzieb v podobe ich zvyšovania má ešte jeden dôvod. Energetická daň je konštruovaná ako daň z množstva. Má viesť spotrebiteľov k zníženiu množstva použitej energie, čím sa znižuje aj základ na výpočet dane. Klesajúci výnos z dane by vytváral v štátnom rozpočte deficit prostriedkov.

V záujme zmiernenia dosahov energetickej dane na podnikateľský sektor možno udeliť i výnimky z tejto spotrebnej dane. Môžu smerovať k určitým druhom energetických vstupov, typickým pre určité odvetvie, alebo ku všetkým druhom použitých energetických vstupov v danom energeticky náročnom, ale pre danú ekonomiku významnom odvetví. Pri poskytovaní úľavy zo spotrebnej dane možno zaviesť i určité kritérium, čo v praxi znamená, že celková výška spotrebnej dane odvetvia môže byť viazaná na určitú odvetvovú ekonomickú veličinu, napríklad na tržby. Celková výška spotrebnej dane bude predstavovať len určité percento z tržieb. Výnimky môžu byť podľa potreby v konkrétnej krajine dočasné alebo trvalé.

„Zelené“ daňové reformy

V niektorých vyspelých krajinách „ozelenievajú“ štátne rozpočty. Tento prívlastok si vydobyli na základe súčasných daňových reforiem spojených so zavádzaním energetických daní v podobe spotrebnej dane. Výnos energetickej spotrebnej dane, ako aj iných spotrebných daní, ide totiž do štátneho rozpočtu. Ak by sa súčasné energetické problémy riešili prostredníctvom zdaňovania emisií – poplatkami za jednotku emisie – nesmerovali by do štátneho rozpočtu, ale do špecializovaných environmentálne orientovaných fondov.

Princípom „zelenej“ daňovej reformy má byť daňová neutralita. Znamená to, že energetické dane nemajú slúžiť navýšeniu súčasných príjmov štátneho rozpočtu, ale majú kompenzovať zníženie iných príjmov štátu, najmä z daní a odvodov viazucich sa na pracovnú silu a kapitál. Konkrétne môže ísť o zníženie daní z dôchodkov spotrebiteľov i podnikateľov, o zníženie výšky odvodov do fondov zdravotného, dôchodkového a sociálneho poistenia, ako aj do fondu nezamestnanosti.

Podstatou „zelených“ daňových reforiem je presun daňového zaťaženia z osobných daní na zdaňovanie

súvisiace so životným prostredím. „Zelené“ daňové reformy majú byť vyjadrením integrácie environmentálnych a ekonomických cieľov prostredníctvom daňovej sústavy. Pri ich úspešnej aplikácii možno očakávať dvojitý efekt, environmentálny aj ekonomický zároveň. Environmentálny efekt sa prejaví v znížení emisného zaťaženia. Ekonomický efekt vznikne, ak výnos z environmentálnych daní použije štát na zlacnenie pracovnej sily pre podnikateľov (napríklad uhrádzaním poistného a iných odvodov z prostriedkov štátneho rozpočtu, v dôsledku čoho môže v danej krajine vzrásť zamestnanosť.

Európska únia r. 2003 *Nariadením 2003/96/EC* rozšírila zoznam položiek, na ktoré sa vzťahuje od 1. 1. 2004 aspoň minimálna sadzba energetickej spotrebnej dane v celej EÚ. Okrem dovtedy zdaňovaného benzínu a nafty sa tieto dane vzťahujú i na zemný plyn, uhlie a elektrinu. Povolené prechodné obdobie na zavedenie energetických daní je do 1. 1. 2007.

V Českej republike je zavedenie energetických daní súčasťou *Štátnej energetickej koncepcie* vypracovanej r. 2003. Návrh na ich zavedenie obsahovala aj predchádzajúca energetická politika schválená r. 2000.

Ministerstvo životného prostredia v SR vypracovalo r. 2001 materiál *Zavedenie vybraných environmentálnych daní do daňovej sústavy SR*. Obsahuje o. i. možnosť riešenia problémov životného prostredia zdaňovaním palív a energií. MZP SR týmto vytvorilo nevyhnutný predpoklad na transponovanie *Nariadenia 2003/96/EC* do legislatívy SR.

Článok bol napísaný v súlade s výskumnou úlohou VEGA 1/223/04 Zmluvné vzťahy a zvyšovanie konkurenčnej schopnosti v podmienkach európskej integrácie.

Literatúra

- Bena, J.: Energetická daň, spotrební daň v energetice, ekologická daň, uhlíková daň? Udělejme si jasno a krátce se zamysleme. 23. 11. 2003, kontakt@tzb-info.cz
- Kol.: Ekonomické nástroje ochrany životného prostredia v Slovenskej republike. Štúdia programu Phare. Projekt EU/94/POL/25. Bratislava, 1997.
- Spáčilová, R. a kol.: Analytická štúdia k zavedeniu vybraných ekologických daní do daňovej sústavy. Bratislava, 1999.

Ing. Mária Hranaiová, CSc., Katedra ekonómie a manažmentu FEI STU, Ilkovičova 3, 812 19 Bratislava, maria.hranaiova@stuba.sk